

۱۴۷۷

دانشگاه سیستان و بلوچستان
تحصیلات تکمیلی

پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته زبان و ادبیات فارسی

عنوان:

نقد توصیفی تحلیلی نسخه خطی منحصر به فرد دیوان
میر محمد نصیر خان تالپوری متخلص به جعفری

استاد (اساتید) راهنما:

دکتر محمد بارانی

استاد مشاور:

دکتر مریم خلیلی جهانتیغ

۱۳۸۸/۸/۳۰

استاد محترم
شخصیت بارانی

تحقیق و نگارش:

سید علی رضا بهشتی

(این پایان نامه از حمایت مالی معاونت پژوهشی دانشگاه سیستان و بلوچستان بهره مند شده است)

مهر ۱۳۸۸

۱۲۷۳۷۸

بسمہ تعالیٰ

این پایان نامه با عنوان نقد توصیفی تحلیلی نسخه منحصر به فرد دیوان میر محمد نصیر خان تالپوری متخلص به جعفری قسمتی از برنامه آموزشی دوره کارشناسی ارشد توسط دانشجو سید علی رضا بهشتی تحت راهنمایی استاد پایان نامه آقای دکتر محمد بارانی تهیه شده است. استفاده از مطالب آن به منظور اهداف آموزشی با ذکر مرجع و اطلاع کتبی به حوزه تحصیلات تکمیلی دانشگاه سیستان و بلوچستان مجاز می باشد.

سید علی رضا بهشتی

این پایان نامه ۴ واحد درسی شناخته می شود و در تاریخ ۸۸/۷/۱۲ توسط هیئت داوران بررسی و درجه به آن تعلق گرفت.

تاریخ

امضاء

نام و نام خانوادگی

آقای دکتر محمد بارانی

استاد راهنما:

استاد راهنما:

خانم دکتر مریم خلیلی جهانتیغ

استاد مشاور:

آقای دکتر محمد میر

داور ۱:

آقای دکتر محمد علی زهرا زاده

داور ۲:

آقای دکتر کور ش صالحی

نماینده تحصیلات تکمیلی:

دانشگاه پشاور

تعهدنامه اصالت اثر

اینجانب سید علیرضا بهشتی تأیید می‌کنم که مطالب مندرج در این پایان‌نامه حاصل کار پژوهشی اینجانب است و به دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این نوشته از آن استفاده شده است مطابق مقررات ارجاع گردیده است. این پایان‌نامه پیش از این برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارائه نشده است. کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به دانشگاه سیستان و بلوچستان می‌باشد.

نام و نام خانوادگی دانشجو

سید علیرضا بهشتی

پیشکشی به:

رنج‌های پدرم

صبوری مادرم

و حمایت‌های عمویم

سپاسگزاری

با سپاس فراوان از استادان گرانقدر جناب آقای دکتر بارانی و سرکار خانم دکتر خلیلی جهانتیغ که این فرصت طلایی را در اختیار بنده قرار دادند تا با راهنمایی‌هایشان این نسخه خطی را تصحیح کنم. از استادان گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه سیستان و بلوچستان که در مدت تحصیل در خدمتشان بودم سپاسگزاری می‌کنم.

چکیده

میر محمد نصیر خان متخلص به جعفری از حاکمان و شاعران تالپوران سند می باشد که در قرن سیزدهم می زیسته است. او آثار متعددی دارد که در گنجینه نسخ خطی تالپوران در حیدر آباد سند نگهداری می شود. اغلب این آثار تاکنون تصحیح و چاپ نشده است و تصحیح، معرفی و بررسی انتقادی این آثار برای شناخت گستره زبان فارسی و حوزه پهناور ایران فرهنگی ضروری به نظر می رسد.

نقد توصیفی تحلیلی نسخه منحصر به فرد دیوان میر محمد نصیر خان تالپور متخلص به جعفری موضوع کار این رساله است.

روش کار علاوه بر تصحیح و بازنویسی متن، توصیف و تحلیل انتقادی محتوا خواهد بود نسخه به خط خوش نستعلیق کتابت شده و غزلیات آن به ترتیب الفبایی قوافی تنظیم شده است.

زبانی که شاعر برای بیان احساسات و عواطف خود در قالب غزل در نظر گرفته است زبانی بسیار گرم، ساده و خالی از هر گونه پیچیدگی معنای است و سبک او بیشتر به دوره بازگشت می ماند و از شاعران ایرانی چون سعدی و به ویژه حافظ تتبع و استقبال نموده است. علاقه و عشق فراوان میر محمد نصیر خان به اهل بیت در غزلیات او چنان نمودی پیدا کرده است که باعث شده شاعر به سبک خاص خود دست پیدا کند. جان مایه کلام اینکه او توانسته است غزلیات عرفانی و عاشقانه سعدی و حافظ را با مدح ائمه اطهار پیوند بزند و کاری را که در زبان و ادبیات فارسی کمتر روی داده است به منصف ظهور برساند. و از لحاظ زیباشناسی غزل های میر محمد نصیر خان جزء غزل های دسته دوم و سوم محسوب می شوند و تشبیهات و استعارات بیشتر سنتی و کلیشه ای اند. اما با این حال در کنار اینگونه غزل ها، غزل های زیبا و با طراوت نیز دیده می شود.

واژگان کلیدی: میر محمد نصیر خان، جعفری، استقبال، ائمه اطهار.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل اول: مقدمه.....
۵	۱-۱- ویژگیهای خاندان تالپوری.....
۵	۲-۱- انقراض حکومت تالپوران.....
۶	۳-۱- زندگینامه و آثار میر محمد نصیر خان تالپور.....
۷	۴-۱- آثار میر محمد نصیر خان.....
۸	۱-۴-۱- دیوان فارسی.....
۹	۲-۴-۱- دیوان اردو.....
۹	۳-۴-۱- سفرنامه جعفری.....
۲۳	۴-۴-۱- مکاتیب جعفری.....
۲۵	۵-۴-۱- میرزا و صاحبان.....
۲۶	۶-۴-۱- مثنوی مختار نامه.....
۲۷	۵-۱- آثار به یادگار مانده از میر محمد نصیر خان تالپوری.....
۳۰	۶-۱- معرفی نسخه خطی میر محمد نصیر خان تالپور متخلص به جعفری.....
۳۰	۱-۶-۱- شروع دیوان شاعر.....
۳۱	۲-۶-۱- پیوند حرف اضافه به کلمه بعد از خود.....
۳۲	۳-۶-۱- نوشته شدن حرف ((گ)) به صورت حرف ((ک)).....
۳۲	۴-۶-۱- نیامدن حرف ((ی)) در بعضی از واژه ها.....
۳۵	۵-۶-۱- سهو و ناآگاهی کاتب.....
۳۷	فصل دوم: اغراض و عواطف.....
۳۸	۱-۲- انعکاس اندیشه های دینی میر محمد نصیر خان در دیوانش.....

۴۲ ۲-۲- عشق به اهل بیت
۴۳ ۳-۲- غزلی در مدح و منقبت امام علی (ع)
۴۴ ۴-۲- انعکاس جانشینی امام علی (ع) بعد از پیامبر (ص)
۴۵ ۵-۲- غزلی در مدح و منقبت امام حسین
۴۶ ۶-۲- انعکاس شهادت امام حسین در دیوان میر محمد نصیر خان
۴۸ ۷-۲- جلوه ظهور امام زمان در دیوان شاعر
۵۰ ۸-۲- کنایه و تعریض به اهل تسنن
۵۲ ۹-۲- معشوق انسان مذکر
۵۵ ۱۰-۲- معشوق انسان مونث
۶۰ فصل سوم: موسیقی شعری در دیوان میر محمد نصیر خان
۶۱ ۱-۳- وزن در دیوان میر محمد نصیر خان
۶۵ ۲-۳- کارکرد قافیه در دیوان میر محمد نصیر خان
۶۸ ۳-۳- کارکرد ردیف در دیوان میر محمد نصیر خان
۶۸ ۱-۳-۳- کارکرد ردیف به صورت حرف اضافه وابسته ساز
۶۹ ۲-۳-۳- کارکرد ردیف به صورت کلمه
۶۹ ۳-۳-۳- کارکرد ردیف به صورت فعل ساده
۷۰ ۴-۳- تکرار در دیوان میر محمد نصیر خان
۷۴ فصل چهارم: صور خیال در دیوان میر محمد نصیر خان
۷۵ انعکاس جلوه های طبیعت در دیوان میر محمد نصیر خان
۷۸ ۱-۴- تشبیه
۷۹ ۱-۱-۴- تشبیه بلیغ
۸۰ ۲-۱-۴- تشبیه تفضیل:
۸۱ ۳-۱-۴- تشبیه مجمل
۸۲ ۴-۱-۴- تشبیه مفروق

۸۳ ۴-۱-۵-تشبیه مرکب
۸۵ ۴-۱-۶-تشبیه معکوس یا مقلوب
۸۵ ۴-۱-۷-تشبیه تمثیل
۸۷ ۴-۲-استعاره
۸۸ ۴-۳-حسن تعلیل
۸۹ ۴-۴-سوال و جواب
۹۰ ۴-۵-تخلص
۹۲ ۴-۶-تاثیر حافظ شیرازی بر میر محمد نصیر خان
۱۰۸ ۴-۷-تاثیر سعدی بر میرمحمد نصیرخان
۱۱۸ ۴-۸-تلمیحات قرآنی
۱۲۶ ۴-۹-تلمیحات شاهنامه ای
۱۳۱ ۴-۱۰-سایر تلمیحات
۱۴۰ فصل پنجم: دایره واژگانی
۱۴۱ ۵-۱-استفاده از واژه های امروزی
۱۴۲ ۵-۲-استفاده از واژگانی که خاص شاعر هستند
۱۴۵ ۵-۳-کاربرد واژه های عربی و دینی
۱۴۶ ۵-۴-ابداع واژگانی
۱۴۹ فصل ششم: نتیجه گیری
۱۵۰ ۶-۱-زبان
۱۵۲ ۶-۲-زیباشناسی
۱۵۹ ۶-۳-معانی و اغراض شعری
۱۶۱ منابع

فصل اول

مقدمه

مقدمه

یکی از مشخصات برجسته تاریخ ایران قدمت تاریخ تمدن آنست. تمدنی که به طرز حیرت انگیزی در عرصه تاریخ خصوصیات خود را حفظ کرده و در هر عصری تازگی خود را از نو باز یافته و در همه حال مداومت و استواری عجیبی در آن وجود داشته است. در واقع ایران از فرهنگ عالی و پر قدرت خویش که در طول قرون متمادی به وجود آمده به عنوان عامل موثری در ایجاد هماهنگی و توافق بین ملت‌ها استفاده نموده است که یکی از این ملت‌ها، مردم شبه قاره می باشند.

شبه قاره با آن وسعت و جمعیت عظیم و گوناگونی فرهنگ و زبان، مهد یکی از تمدن‌های کهن بوده است و پیوسته در طول تاریخ منشا آثار و تحولات متفاوت در قاره آسیا می باشد و زمانی نه چندان دور زبان ادب فارسی به عنوان زبان رسمی نزد برگزیدگان آن دیار، ارج و منزلتی والا داشته است، و هنوز هم بر جای جای این دیار، نقوش و آثاری از دوران مجد و عظمت سخن فارسی به چشم می خورد.

سند نیز به عنوان جزیی از شبه قاره دارای تمدنی بسیار قدیمی و کهنه می باشد ((تمدن دره سند، یک تمدن شهری بوده است و هنوز هیچ معلوم نیست که تمدن دره سند، همان تمدن دراویدی است یا تمدنی مستقل از آن. آنچه مسلم می نماید این است که میان این تمدن شباهت و همانندی به قدری زیاد است که پاره ای از محققان تمدن دره سند و تمدن دراویدی را یکی می دانستند.)) (جلالی نائینی، ۱۳۷۵: ۵۳۳)

سند در یک نگاه از لحاظ منطقه‌ای ((ناحیه‌ای سوزان و کم آب است و کشاورزی آن منحصر به آبیاری مصنوعی است. تاسیسات سدهای سکر و کوتری مشروبش می کنند. محصولاتش گندم، برنج، پنبه، دانه های روغنی و میوه است. صنایع دستی و صنایع متنوع سبک در شهرها دارد. در نواحی ساحلی آن ماهیگیری اهمیت دارد و زبان عمده آن سندی است.)) (مصاحب، ۱۳۴۸: ۵۰)

روابط ایران و سند از لحاظ ساختار زبانی به پیش از اسلام می رسد به طوری که زبان زند یا اوستا که بسیار معروف و مشهور است با زبان ((سنسکریت که زبان صرفی، نحوی، علمی و ادبی هندوستان است توأمان و هر دو از یک شکم زاییده شده اند)) (بهار: ۲۵۳۵، ۱۳۱) چنانکه مشکلات کتاب اوستا را به مدد کتب قدیم سنسکریت حل می کنند.

از لحاظ دینی نیز هند و ایران پیش از اسلام دارای خدایان همسانی بوده‌اند به طوری که در ایران، سند، پنجاب و هند (دیوه) به عنوان خدا شناخته شده بود اما پس از ظهور زرد تشت در ایران این معنی معکوس شد و اوستا (اهوره مزده) را خدای خیر و (دیوه) را خدای شر معرفی کرد.

پس ایران و هند از لحاظ زبانی و نژادی- دینی از زمانهای بسیار دور دارای پیوند بوده اند.

به هر حال در میان کشورهای همسایه، روابط فرهنگی ایران با کشورهای شبه قاره از جایگاه ویژه ای برخوردار بوده است. شبه قاره‌ای که اکنون شامل کشورهای هند، پاکستان و بنگلادش می‌شود. ((در سده هشتم میلادی پس از انقراض حکومت ساسانیان و گسترش اسلام، زرتشتیان (پارسیان) از ایران راهی هند شدند)) (جابری نسب، ۱۳۷۸: ۵۶)) و در آن دیار خدمات ارزنده‌ای انجام دادند. به طوری که پس از گذشت سالیان دراز هنوز زرتشتیان از مهمترین اقلیتهای دینی هند هستند که امروزه نیز به پارسی معروفند و بیشتر در مناطق مختلف گجرات و مهارا شترا به مرکزیت بمبئی اقامت دارند و اگر چه جمعیت آنان کمتر از دویست هزار نفر است اما بخشی مهم از اقتصاد هند را اینان در دست دارند.

سند امروزه جزء خاک کشور پاکستان است ((کلمه سند صورت قدیمی از کلمه هند است اعراب، سند را به طور کلی بر ایالت بزرگی اطلاق می کردند که در خاور مکران واقع شده و امروزه آن را بلوچستان گویند و قسمت دیگر جزء سند کنونی است.)) (دهخدا، ۱۳۳۹: ۲۵۷)

در برهان قاطع درباره کلمه سند چنین آمده است ((سند به کسر اول بر وزن هند، نام ایالتی از هندوستان است.)) (خلف تبریزی، ۱۳۶۱، ج ۲: ۱۱۷۲)

اما به لحاظ جغرافیایی ((سند از شرق به کشمیر و قنوج، از غرب تا مکران و دریای عمان، از شمال تا قندهار و سیستان و کوه سلیمان و از جنوب تا بندر سورت در ایالت گجرات هند شامل بوده است.)) (مهدی توسلی و سید حسین زاده، ۱۳۸۵: ۳۳) آنچه که باعث گسترش زبان و ادب پارسی در سند شده است. شاید پیشینه تاریخی اش باشد که با ورود سپاه اسلام به فرماندهی محمد بن قاسم که حکومت سند به دست بنی امیه افتاد و بعد از آن به ترتیب خاندانهای بنی عباس و غزنویان و ... در این ناحیه به حکومت رسیدند و بتدریج و با گذشت زمان، زبان و ادب پارسی در سند پا گرفت. در میان خاندانهایی که بر سند حکومت کردند حکومت کلهورا و تالپوران برای ما از اهمیتی خاص برخوردار است. زیرا که میر محمد نصیر خان که دیوان او موضوع کار این پایان نامه است از پادشاهان تالپوری است و از طرفی تالپوران از امرا و معتمدین دربار حکومت کلهورا بوده اند.

خاندان کلهورا که قبل از تالپوران بر سند حکومت می کردند (در سال ۱۷۱۸ میلادی به صورت رسمی از دوره میان نور محمد، ملقب به خدایار خان حکومت سند را در اختیار گرفتند) (همان: ۳۴) این خاندان که بر جلگه وسیعی از سند حاکمیت داشتند، قدرشان به مرور زمان به سستی گرائید. در این زمان تالپوران که دارای مقام‌های بالایی از طرف کلهورا شده بودند مورد سوءظن حکومت کلهورا قرار گرفتند. و این خاندان بتدریج نسبت به امرای تالپوری بی اعتماد شدند و این بی اعتمادی تا جایی پیش رفت که خاندان کلهورا دست به قتل امرای تالپوری زدند. زیرا که قدرت تالپوران در دستگاه حکومتی کلهورا روز به روز افزونتر می شد. قتل‌های خاندان تالپوری به دست حکومت کلهورا بتدریج باعث خشم این خاندان گردید و سرانجام برای نشان دادن خشم خود آشکارا به مخالفت با حکومت کلهورا پرداختند و این مخالفت تا جایی پیش رفت که خاندان تالپوری ابتدا شهر حیدر آباد را به تصرف خویش در آوردند و سرانجام به حکومت جوان کلهورا در سال ۱۸۷۳ میلادی پایان دادند.

پادشاهان تالپوری علاقه خاصی به زبان و ادبیات فارسی داشتند و به وسیله این زبان در ایام حکمرانی خویش نظم‌ها و نثرها نگاشتند و یا به ثبت تاریخ پیشینیان پرداختند. البته شاید بتوان گفت که دوستداری زبان فارسی در خاندان تالپوری مربوط به رواج زبان و ادب فارسی در شبه قاره از دوره گورکانیان هند بوده است همچنین حکومت کلهورا نیز باعث رونق و گسترش زبان و ادب فارسی در سند شده بود به طوری که ((در دوره فرمانروایی این خاندان به واسطه علاقه فراوانی که آنان به زبان و ادبیات فارسی داشتند دهها تذکره نویس و سخنور فارسی سرا ظهور یافتند)) (صافی، ۱۳۸۷: ۱۲۹) پس شاید بتوان اینگونه دریافت که دوستداری خاندان تالپوری به زبان و ادب فارسی بیشتر از حکومت کلهورا ناشی شده است زیرا که تالپوران از لحاظ ادبی پرورش یافته این خاندان بوده‌اند. سابقه انتقال جریان ادبی از کلهورا به تالپوران را شاید بتوان در تاریخ ایران نیز یافت. چرا که در دوره سامانیان نیز چنین انتقال ادب و فرهنگی سابقه دارد به اینگونه که سلسله غزنویان به نوعی میراث دار سامانیان بودند سامانیانی که ((علاقه شدید به زبان فارسی و نظم و نثر داشته‌اند و از این رو شعرا و نویسندگان را مورد تشویق و انعام قرار می‌دادند و با اغلب آنها به مهر و احترام رفتار می‌کردند)) (صفا، ۱۳۶۶، ج ۴: ۲۲۶). و در جای دیگر می‌بینیم که بعضی از مشکلات سامانیان از طریق همین غلامان ترک بود به این صورت که ((در اواخر حکومت سامانیان عده‌ای از همین غلامان ترک که به مراتب عالی‌تر رسیده بودند و در دستگاه دولتی به سر می‌بردند، قسمتی از اغتشاشات اواخر عهد سامانیان مویذ دسایس همینان بوده است)) (همان: ۲۲۴)

۱-۱- ویژگیهای خاندان تالپوری

خاندان تالپوران که از اقوام بزرگ بلوچ به شمار می آیند و طبق گفته خود آنها ((ما امیران سند بلوچ هستیم ولی نه از قبایلی که در ایران به نام کاک بلوچ معروفند. ما اصالتاً عرب هستیم و نسبت ما به امیر حمزه می رسد که فرزند هاشم پسر عبد مناف بود هر چند که برخی می گویند امیر حمزه فرزند حضرت علی بود)) (لاکهو، ۱۳۸۷: ۸۴) شاید این گفته ایشان دلیلی بر عشقشان به حضرت علی و اهل بیت باشد که خواسته اند شجره شان را به حضرت علی برسانند زیرا در همین مقاله دکتر لاکهو درباره مذهب امیران تالپوران چنین می نویسد که ((جیمز برنز در سال ۱۸۷۲ میلادی از دربار امیران سند دیدن کرد و یکی دو ماهی در سند ماند. او در مورد اعتقادات امیران تالپوری چنین می نویسد که "تالپورها اصالتاً سنی بودند مثل اکثر بلوچ های سند. اما ارتباط با ایران موجب شد که به جز مراد علی و صوبدار، که هنوز به اصول ارتدوکس پای بند بودند بقیه شیعه شدند و پیرو حضرت علی علیه السلام)) (همان: ۸۴)

اما آنچه که در این گفته جیمز برنز شایان توجه می باشد این نکته است که تاثیر روابط اجتماعی و فرهنگی بر سرزمین سند در آن دوره به حدی شدت داشته است که باعث تغییر مذهب امیران تالپوری گردیده است به طوری که ما با بررسی دیوان میر محمد نصیر خان به این نکته اشاره خواهیم کرد که این پادشاه و شاعر سندی در تمام دیوان شعری خویش اشاره به شیعه دوازده امامی بودن خود می کند.

۱-۲- انقراض حکومت تالپوران

پادشاهان کلهورا و تالپورها با یک مشکل بزرگ رو برو بودند و آن هم دخالتهای بی مورد کشور انگلیس در امر حکومتی بود و این دخالتها تا جایی پیش رفت که در سال ۱۷۱۵ میلادی انگلیسیها در کسوت کمپانی هند شرقی بنگال را تصرف کرده و قدرت خود را در شبه قاره پی ریزی کردند و پس از این سال نیز دولت انگلیس شروع به تصرف دیگر مناطق هند کرد. انگلیسیها با تاسیس کمپانی هند شرقی ابتدا به انعقاد قراردادها و امضای پیمان نامه ها اقدام کردند و سپس از طریق همین قراردادها، حاکمان و دیگر امرای مناطق هند را تحت فشار قرار می دادند که یکی از این مناطق تحت فشار، سند بوده است به این ترتیب که ((کمپانی هند شرقی در مدت شصت سال حکومت تالپوران بیش از بیست درصد قرارداد و اقرارنامه به همراه ضمایم آنها با امرای تالپوری به امضا رسانیدند و در نهایت بدون رعایت مفاد آنها با لشکرکشی به سند به حکومت نو رسیده تالپوران در سنه ۱۸۴۰ میلادی خاتمه دادند)) (بی نام، ۱۳۷۷: ۲۱۲)

حال اگر به تاریخ انقراض حکومت تالپوران بنگریم متوجه این نکته می شویم که در سال ۱۸۴۳ میلادی زمام حکومت به دست میر محمد نصیر خان تالپوری است که سرانجام توسط انگلیسی ها تبعید می شود در نتیجه میر محمد نصیر خان آخرین پادشاه تالپوری است و پس از او ((این تاریخ را می توان در سرزمین سند، زمان افول فرهنگ و ادب ایران دانست)) (همان: ۲۱۲)

البته این گفته را شاید از این جهت بتوان تایید نمود که با از بین رفتن حکومت تالپوران زبان و ادب فارسی نیز در دربار و حکومت تالپوران از میان رفت. اما زبان و ادب فارسی هم چنان در خاندان تالپوری زنده ماند و به تکاپوی خود ادامه داد به طوری که پس از میر محمد نصیرخان، کسانی همچون میر حسین خان تالپور، میر حسن خان تالپور، میر شهداد خان و... همچنان در عرصه زبان و ادبیات فارسی قلم فرسایی کرده اند.

به هر حال با تمام فراز و نشیبهایی که سرزمین سند داشته است در حال حاضر نیز در این خطه، زبان و ادب پارسی دارای ارزش و احترام ویژه ای است به گونه ای که ما در قرن بیستم میلادی نیز شاهد فارسی نویسان و فارسی گوینان برجسته ای در پاکستان چون ((ناظم سندی متولد ۱۷۹۳ میلادی، ضیاء جعفری متولد ۱۹۷۰ میلادی، جگر کاظمی پیشاوری متولد ۱۹۷۱ میلادی، ادیب فیروز شاهی متولد ۱۷۹۳ میلادی، تبسم قریشی متولد ۱۹۷۳، ممتاز حسن احسن متولد ۱۹۷۴ میلادی، ماهر القادری متولد ۱۹۷۶ میلادی و...)) (موسوی، ۱۳۸۵: ۱۸۸-۱۸۷) که در واقع این اشخاص تعداد بسیار اندکی از شمار فراوان شاعران و نویسندگان فارسی دوست پاکستانی هستند.

هرچند که سند بخش کوچکی از سرزمین پاکستان کنونی است، اما با پرورش شاعران و نویسندگان بزرگ فارسی گو و فارسی نویس، حق عظیمی را بر گردن زبان و ادبیات فارسی دارد. بنابراین بر ماست که با تصحیح و نشر آثار این شاعران و نویسندگان گرانقدر که زبان و ادبیات فارسی را در آن سوی مرزهای ایران زنده نگاشته اند، از یک سو، حق آنها را ادا نماییم و از سوی دیگر به حفظ و معرفی آثاری بپردازیم که ممکن است که به مرور ایام در اثر هوای گرم و مرطوب و یا اتفاقات غیر قابل پیش بینی از بین بروند.

۱-۳- زندگینامه و آثار میر محمد نصیر خان تالپور

میر محمد نصیر خان تالپور متخلص به جعفری یکی از حاکمان و شاعران سند بوده است. پدر او میر مراد علی خان از حاکمانی بود که در سالهای ۱۸۳۲ تا ۱۸۲۸ میلادی در سند حکومت کرده است. پس از مرگ میر مراد علی خان پسرش میر نور محمد خان حاکم سند شد و برادرش، میر محمد نصیر خان نیز در سلطنت با او سهیم بود اما ((بعد از انتقال میر نور محمد خان متوفی ۱۰ شوال ۱۲۵۶ هجری، میر محمد نصیر خان بر تخت سلطنت

نشست)) (تتوی، ۱۹۵۸: ۱۰۷). در واقع بر تخت نشستن میر محمد نصیر خان اینگونه رخ داد که پس از دستگیر شدن میر نور محمد خان توسط انگلیسی ها و تبعید شدنش، برای اینکه تخت سلطنت خالی از پادشاه نباشد و سند دچار هرج و مرج نشود میر محمد نصیر خان که در اداره امور سند با میر نور محمد خان سهیم بود و آشنایی کاملی با امور مملکتی سرزمین سند داشت بر تخت پادشاهی می نشیند و از سال ۱۸۴۰ تا ۱۸۴۳ میلادی بر سند حکومت می کند. اما سرانجام در جنگی که به (میانی) معروف است انگلیسیها بر سند تسلط کامل یافتند و همه افراد خاندان تالپوری را در بند کرده و تبعید می کنند و میر محمد نصیر خان را ابتدا به بمبئی و پس از چندی به پونه و سپس به ساسور می فرستند و در آنجا میر محمد نصیر خان تحت نظر قرار می گیرد اما پس از چندی او را به کلکته تبعید می کنند. این مسافرت ها و تبعید های پی در پی قلب میر محمد نصیر خان را می فشرد او که تا چندی پیش حاکم و پادشاه سند بود اکنون در دست انگلیسی ها اسیر شده بود. غم غربت از یک سو و دوری از خانواده و خویشاوندان از سوی دیگر قلب او را چنان آزرده که سرانجام میر محمد نصیر خان پس از طی فراز و نشیبهای بسیار زندگی، در ربیع الثانی سال ۱۲۶۱ هجری بر اثر سکتته ای که بر وجودش عارض شده بود دار فانی را وداع گفت. مزار میر محمد نصیر خان در مقبره خانوادگی تالپوران در حیدر آباد سند در کنار پدر گرامیش میر مراد علی خان است و بر روی سنگ قبرش اینگونه نوشته شده است که ((وفات حضرت میر صاحب مغفرت رضوان میر محمد نصیر خان علیه الرحمه و الغفران به تاریخ هفتم ربیع الثانی ۱۲۶۱ هجری)) (تتوی، ۱۹۵۸: ۱۰۷).

میر محمد نصیر خان مردی اهل ادب و دوستدار شعر بود و دربار او محل تجمع علما و شعرا بوده است به طوری که از تکمله مقالات الشعرا میر محمد ابراهیم خلیل تتوی بر می آید شاعران و علمایی چون ((آخوند محمد بچل انور، میان محمد یوسف، آقا زین العابدین، میرزا فریدون بیگ قانع، میرزا احمد باقر، میرزا عباس، عبدالرضا صدرا لاعظم، بهادر خان اخلاق، میرزا طاهر، قاضی گل محمد ملتانی، قاضی آخوند احمد، آخوند غلام حیدر، نور محمد جوهری، ملا محمد روشن، دیوان متیها رام مسرور، سید شایق و وفا)) (همان: ۱۰۹) در دربار او رفت و آمد داشتند که در میان این علما و دانشمندان، میر محمد نصیر خان در نزد آخوند محمد بچل انور درس خوانده بود.

۱-۴- آثار میر محمد نصیر خان

میر محمد نصیر خان تالپور دارای تصانیفی متعدد است که از آن جمله می توان به آثار زیر اشاره کرد :

۱-۴-۱- دیوان فارسی

این اثر گرانبهای میر محمد نصیر خان در سال ۱۲۳۳ هجری سروده شده است اشعار این دیوان بر اساس آخرین حروف ابیات مرتب شده و به خط خوش نستعلیق نوشته شده است از ویژگیهای زیر ساختی این دیوان می توان به این نکته اشاره نمود که با حمد و ستایش خدا و اظهار دین شاعر آغاز شده است و همچنین بیشتر غزلهای آن مدح و ستایش ائمه اطهار بویژه امام علی را در بر دارد که این در واقع نشان دهنده علاقه وافر میر محمد نصیر خان به ائمه اطهار است و این ویژگی را می توان نشانه‌های ایمان قلبی و اعتقاد درونی و عشق عمیق او به اهل بیت پیامبر (ص) دانست.

دیوان این حاکم و شاعر سندی دارای ۵۱۱ غزل می باشد که در آنها بشدت تحت تاثیر سنت های ادبی ایران بوده است و به قول جهان ختک در مورد شعر میر محمد نصیر خان کاملاً صدق می کند آنجا که می نویسد ((با وجود اینکه سرزمین هند از اشجار سرو و صنوبر و شمشاد و چنار تهی دامن است و این ریگزار نه نرگس دارد و نه بنفشه و نه گل دارد و نه لاله و نه کبک دارد و نه قمری و ...

ولی تتبع و تقلید اصطلاحات فارسی و استعارات شعر ایرانی، شعر سندی را پر بهار ساخته است)) (جهان ختک، ۱۳۸۵: ۴۹)

خوشبختانه نسخه ای از این دیوان فارسی از گنجینه خاندان تالپوران به وسیله جناب آقای مهندس میر حیدر علی تالپور نماینده خاندان بزرگ تالپورا در اختیار مرکز مطالعات شبه قاره وابسته به دانشگاه سیستان و بلوچستان قرار گرفته که به لحاظ اهمیت پیام آن در بازگشت به خویشتن امت اسلام و نشان دادن حوزه وسیع نفوذ زبان و فرهنگ ایران، کار تصحیح و نقد و بررسی آن را به عنوان پایان نامه کارشناسی ارشد خود بر عهده گرفتم.

۱-۴-۲ - دیوان اردو

این دیوان شامل ۱۲۲ غزل، ۸ مسدس و ۳ مخمس به زبان اردو است این اثر اندکی قبل از وفات وی سروده شده است. از این دیوان ما اطلاع بیشتری حاصل نکردیم و درست در همان سالی که میر محمد نصیر خان بر اثر سکت به ملکوت پیوست، بوجود آمده و در واقع نشان دهنده این نکته است که اگر فوت ناگهانی شاعر نبود چه بسا از وی آثار بیشتری به جا می ماند.

درباره هشت مسدس و سه مخمس او نیز باید گفت که اگر چه متأسفانه نمونه هایی از این گونه قالبهای شعری در دست نداریم تا به بررسی ویژگیها و غث و سمین آنها بپردازیم اما باید گفت که او دارای ذوق و

قریحه ، والایی بوده و به همین دلیل توانسته در چند گونه قالب شعری طبع آزمایی کند و این خود موید استعداد و توانایی این شاعر سندی است.

۱-۴-۳- سفرنامه جعفری

میر محمد نصیر خان تالپور متخلص به جعفری دارای اثر گرانبهای دیگری است که معروف به سفرنامه جعفری می‌باشد این اثر همانطور که از نامش بر می‌آید یک سفرنامه است که میر محمد نصیر خان آن را در سال ۱۲۶۰ هجری یعنی یک سال قبل از مرگش آن را سروده است. این سفرنامه که در قالب مثنوی سروده شده است یک مثنوی کاملاً واقعی و از لحاظ تاریخی بسیار مهم و با ارزش می‌باشد. زیرا که در این سفر نامه میر محمد نصیر خان از احوال سفر خود و تبعید شدنش از حیدرآباد و وقایع و اتفاقاتی که در این سفر برای وی روی داده سخن گفته است. این سفرنامه در انعکاس وقایع و رویدادهایی که در تبعید برای شاعر رخ داده بسیار موثر واقع گشته است استفاده از قالب مثنوی برای مضامین طولانی و پیوسته به کار می‌رود و قدرت شاعر را در استفاده از قافیه و ردیف بیشتر می‌کند و به او این امکان را می‌دهد که حکایت درد و رنج سفر طولانی خود را بازگو کند. ((مثنوی منسوب به مثنی (دوتا دوتا) و به معنی دوتایی است زیرا در هر دو بیت، دو قافیه مستقل آمده است یعنی هر دو مصراع قافیه دارد و با بیت بعد فرق می‌کند و از آنجا که مثنوی به لحاظ قافیه محدودیت سایر قوالب را ندارد شعر موضوعات طولانی است)) (شمیسا، ۱۳۸۱: ۳۰۹)

مثنوی دارای ۲ بخش است که مثنوی اول شامل ۷۵ بیت و در ذکر احوال سفر و تبعید از حیدرآباد تا بمبئی و بعد به پونه و سپس به ساسور است و مثنوی دوم که مشتمل بر ۲۰۱ بیت است در ذکر احوال میر محمد نصیر خان در کلکته سروده شده است. این مثنوی ابتدا با حمد و ستایش خداوند و سپس منقبت پیامبر (ص) و اهل بیتش آغاز گردیده است که این خود علاقه خاص میر محمد نصیر خان را به پیامبر و اهل بیت نشان می‌دهد. این علاقه و عشق گاهی در مفهوم ((سگیه)) جلوه گر می‌شود به این معنی که این شاعر گاهی، خود را سگ کوی معشوق می‌داند البته این مفهوم سگیه بیشتر جزء ویژگی سبک هندی می‌باشد و ((بیان نوعی درد و شور است که شاعر سبک هندی سعی دارد خود را در نهایت درد مندی و ابتلا در شعرش به نمایش بگذارد و گاه این حالت از حد معمول و از محدوده ابتلاء خارج شده و حالت عجز و ناتوانی و گاه قالب مذموم (سگیه) شکل می‌گیرد)) (خاتمی، ۱۳۷۱: ۲۵۶) البته در دیوان میر محمد نصیر خان، انسان بزرگی چون امام علی (ع) معشوق است و شاعر خود را سگ کوی او می‌داند :

جعفری از صدق دل هست سگ کوی تو یا علی از فر تو یافته روزبهی

(میر محمدنصیرخان، بی تا: غزل ۴۷۹)

اما گاهی و بندرت، این معشوق به مقام یک انسان معمولی تنزل پیدا می کند و تنها یک مورد، از آن در دیوان این شاعر یافت می شود و آن یک بیت به این گونه است که درمندی و ابتلای شاعر به حدی شدت می یابد که حاضر می شود بر پای سگ دلدار بوسه بزند. و آن یک بیت چنین است:

میسر نیست گر وصالم از آن، ای همدمان من ز شوق جان و دل پای سگ دلدار می بوسم

(همان: غزل ۳۸۹)

آنچه که در این مثنوی بیشتر به چشم می خورد زبان و لحن میر محمد نصیر خان است. سفرنامه جعفری با زبانی بسیار گرم و شیوا، رنج و درد هایی را که میر محمد در طی این سفر دیده، بیان می کند. نکته اساسی در این سفرنامه که ارزش آن را از لحاظ ساختاری بیشتر می کند اینست که ((شکل ساختاری آن به واسطه فرایند های نشانه شناختی اجتماعی باز نمود دنیایی است که با فعالیتها، حالتها و ارزشهایی مشخص شده است که این متن تعاملی ارتباطی است که در چهار چوب زمینه های مربوط اجتماعی و نهادی، بین تولید کننده آن و مصرف کنندگانش صورت می گیرد)) (فالر، ۱۳۶۹: ۲۳)

در واقع آنچه که در این سفر نامه در خور توجه است تعامل ارتباطی شاعر با خواننده می باشد که باعث می گردد که خواننده کاملاً با شاعر در آن فضای حزن و اندوه ایجاد ارتباط کند.

نکته تاریخی که در مثنوی سفرنامه جعفری به چشم می خورد اینست که بعد از میر محمد نصیر خان، پادشاهی تالپوران از بین می رود و همانطور که قبلاً نیز گفته شد میر محمد نصیر خان آخرین پادشاه تالپوران می باشد که در سند حکومت کرده است. در این قسمت ما سخن میر محمد نصیر خان را در خصوص نابودی حکومت تالپوران از مثنوی سفرنامه جعفری نقل می کنیم:

خزانه که می بود هشتاد سال نمودند آن جملگی پایمال

همه ملک و دولت به بر باد شد دل شاد زین درد نا شاد شد

ز بعد جفا و ستم بیکران ز ملکم کشیدند این سو روان

(به نقل از تتوی، ۱۹۵۷: ۷۱۲)